

Mirjana Zarifović Grković *
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDK 811.112.2373.72:811.163.41373.72
DOI: 10.19090/gff.2018.1.173-191

SINTAKSIČKA ANALIZA FRAZEOLOGIZAMA I NJIHOVIH PREVODNIH EKVIVALENATA U ROMANU ELFRIDE JELINEK *DIE KLAVIERSPIELERIN – PIJANISTKINJA*

Tema rada jesu sintaksičke osobenosti frazeoloških sintagmi u nemačkom jeziku zabeleženih u romanu *Die Klavierspielerin* Elfride Jelinek i odgovarajućih ekvivalenata u srpskom jeziku u prevodu tog romana, pod naslovom *Pijanistkinja*, Tijane Tropin. Cilj rada jeste deskriptivni prikaz i kontrastivna analiza sintaksičke strukture frazeologizama nemačkog jezika i njihovih prevoda na srpski jezik i utvrđivanje sličnosti i razlika. Metoda rada jeste kontrastivna sintaksička analiza. U radu se polazi od analize glagolsko-imeničkih frazeoloških sintagmi Dragane Mršević-Radović, pri čemu su u analiziranom korpusu zabeležene i druge frazeološke sintagme. Stoga je za potrebe analize primenjeno i Prčićevo shvatanje frazeologizama kao fraznih leksema. Polazeći od ovakvog shvatanja frazeologizama, u radu se ispituje i mogućnost prikazivanja frazeologizama nemačkog jezika na način na koji to čini pomenuta autorka u srpskom jeziku. Polazni jezik istraživanja jeste nemački, tj. originalni tekst romana, tako da se sintaksička struktura frazeologizama predstavlja prema nemačkim frazeologizmima, a potom se utvrđuju sličnosti i razlike u odnosu na prevode na srpski jezik.

Ključne reči: sintaksička analiza, glagolsko-imeničke sintagme, frazeologizmi, kontrastivna analiza, frazne lekseme, nemački jezik, srpski jezik.

1. UVOD

Pijanistkinja je roman austrijske spisateljice Elfride Jelinek, prvi put objavljen 1983. godine,¹ a u prevodu Tijane Tropin na srpski jezik 2006. godine. Jezik romana obiluje frazeologizmima,² koji su na srpski jezik prevedeni

* mirjana.zarifovic@ff.uns.ac.rs

¹ U radu je korišćeno reizdanje iz 2003. godine.

² Pod frazeologizmima većina autora shvata, a takvo stanovište prihvaćeno je i u radu, spojeve reči koje karakteriše polileksikalnost, stabilnost, idiomatičnost i leksikalizacija. Polileksikalnost znači da se frazeologizam sastoji iz najmanje dveju leksičkih jedinica, pri čemu, prema nekim autorima, bar jedna mora biti autosemantična (Fink-Arsovski, 2002: 6).

frazeologizmima sa manjim ili većim stepenom ekvivalentnosti,³ ali, s obzirom na cilj rada, iz analize su isključeni frazeologizmi prevedeni slobodnim spojevima reči, tj. oni kod kojih se zapaža nulta ekvivalentnost. U radu su frazeologizmi posmatrani sa aspekta njihovih sintaksičkih karakteristika, po uzoru na takvo posmatranje frazeologizama srpskog jezika Dragane Mršević-Radović, pri čemu su, osim glagolsko-imeničkih sintagmi, za čiju se analizu Mršević-Radović opredelila, u radu analizirane i druge zabeležene frazeološke sintagme, te je primenjen i model Tvrtka Prčića.

2. FRAZEOLOŠKE GLAGOLSKO-IMENIČKE SINTAGME PREMA DRAGANI MRŠEVIĆ-RADOVIĆ

Dragana Mršević-Radović posmatra frazeologizme sa stanovišta njihovih sintaksičkih karakteristika i analizira glagolsko-imeničke sintagme, dok su u ovom radu analizirani i frazeologizmi drugačije sintagmatske strukture. Kako Mršević-Radović naglašava, frazeologizme odlikuje opšte frazeološko značenje i složen strukturni oblik, te razlikuje komponentne i globalne frazeologizme. Pod komponentnim frazeologizmom ova autorka podrazumeva „[...] glagolsko-

Stabilnost ili ustaljenost frazeologizama znači da su frazeologizmi poznati i koriste se u određenoj strukturi i kombinaciji komponenti. Idiomaticnost znači da najmanje jedna od komponenti ima preneseno ili idiomaticno značenje, te se značenje čitavog frazeologizma ne može uvek izvesti iz datog jezičkog materijala. Leksikalizacija predstavlja čuvanje frazeologizama u frazeoleksikonima, a reprodukovanje znači da se frazeologizmi ne proizvode u govoru, već se reprodukuju kao naučene celine. Kada je reč o terminologiji, postoji veliki broj termina kojima se označavaju čvrsti spojevi reči, npr.: idiomi, frazeološki izrazi, idiomatske fraze, ustaljene fraze, frazeološki obrti, ustaljeni obrti, frazemi (Mršević-Radović, 1987: 11), a u ovom radu biće korišćen opšteprihvaćeni termin *frazeologizam*.

³ Ukoliko se frazeologizmi dvaju ili više jezika posmatraju sa aspekta kontrastivne analize, osnovni pojam je ekvivalentnost, pod kojom se mogu razumeti sličnosti i razlike koje se uočavaju prilikom poređenja jezika, odnosno frazeologizama. Kako pojam ekvivalentnosti lingvisti posmatraju na različite načine, tako postoje i različiti tipovi ekvivalentnosti, pa tako Pavica Mrazović, na primer, razlikuje: potpunu ekvivalentnost (frazeologizmi se podudaraju na leksičkom, morfosintaksičkom i semantičkom nivou), lažne prijatelje (podudaranje frazeologizama na strukturnom, formalnom i leksičkom nivou; razlike u semantici), parcijalnu ekvivalentnost sa morfosintaksičkim razlikama, parcijalnu ekvivalentnost sa leksičkim razlikama, parcijalnu ekvivalentnost sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama i nultu ekvivalentnost (za frazeologizam polaznog jezika ne postoji odgovarajući frazeologizam u ciljnom jeziku) (Mrazović, 1964–65: 293).

imeničku frazeološku jedinicu čiji je osnovni strukturni frazeološki oblik glagolsko-imenička sintagma; jedan od konstituenata frazeologizma nosilac je frazeološkog značenja, dok drugi sintagmatski konstituent ima pri tom jedno od svojih leksičkih značenja, ali predstavlja obavezni strukturni konstituent frazeologizma” (Mršević-Radović, 1987: 63). Komponenta koja ima frazeološki izmenjeno značenje usmerena je na obavezni leksički neizmenjeni konstituent, kako bi semantička realizacija bila moguća. Komponentni frazeologizmi mogu biti neporedbene i poredbene strukture. Komponentni frazeologizmi neporedbene strukture mogu pokazati neki od sledećih podtipova: *glagol + imenica u slobodnom padežnom obliku*, *glagol + imenica u vezanom padežnom obliku* ili *glagol + imenička sintagma*, odnosno *frazna leksema*.⁴ Kod komponentnih frazeologizama poredbene strukture imenička komponenta je nosilac frazeologizacije, dok je glagol u leksičkom (nefrazeološkom) značenju, a rečca *kao* obeležava poredbeni odnos. U analiziranom tekstu nije zabeležen nijedan primer frazeologizama poredbene sintaksičke strukture.

Pod globalnim frazeologizmom Mršević-Radović podrazumeva „[...] glagolsko-imeničku frazeološku jedinicu čije se opšte frazeološko značenje, sa sinhronog aspekta, izražava glagolsko-imeničkom sintagmom u celini” (Mršević-Radović, 1987: 65), tj. sve komponente imaju izmenjeno značenje. Mršević-Radović takve frazeologizme grupiše tematski, tj. prema semantičkim poljima, a potom razmatra strukturno-semantičke modele. S obzirom na to da su frazeologizmi i njihovi prevodi analizirani i upoređeni sa aspekta sintakse, a da leksički nivo nije uziman u razmatranje (jer bi se izašlo iz okvira rada), u radu se ne posmatraju frazeologizmi kao komponentni i globalni, već kao glagolsko-imeničke (i druge) sintagme različitih strukturnih varijanata. Dakle, osnovni način analize preuzet je od Dragane Mršević-Radović, ali je prilagođen analiziranom korpusu.

3. ANALIZA FRAZEOLOGIZAMA

Frazeologizmi nemačkog jezika koji su u prevodu romana preneseni frazeologizmima srpskog jezika mogu se podeliti u tri osnovne grupe: 1) *glagol + imenica u slobodnom padežnom obliku*; 2) *glagol + imenica u vezanom padežnom obliku*; 3) *frazne lekseme*.

⁴ S obzirom na to da u analiziranom korpusu kod frazeologizama strukture *glagol + sintagma* nije uvek reč o imeničkoj sintagmi (dakle, o tipu navedenom kod Mršević-Radović), preuzet je termin *frazna leksema* od Prčića (2008). Dalje obrazloženje za upotrebu ovog termina sledi u radu.

3.1. Glagol + imenica u slobodnom padežnom obliku

U ovom podtipu frazeologizama zabeleženi frazeologizmi nemačkog jezika mogu se svrstati u dva strukturalna tipa:

- a) DObj [← N_{Ak}] + VTranz = VTranz + DObj [← N_{Gen}/N_{Ak}]⁵
- *Anteil haben* = *imati udela*
 - „Die Zweisamkeit zu Hause scheint bedroht, an der niemand Anteil haben darf.” (Jelinek, 2003: 78) = „Kućna usamljenost udvoje, u kojoj niko ne sme imati udela, kao da je ugrožena.” (Jelinek, 2009: 57)
 - *eine Grenze ziehen* = *povući granicu*
 - „Die Mutter sagt, irgendwo muß man eine Grenze ziehen, [...]”⁶ (Jelinek, 2003: 16) = „Majka kaže da se negde mora povući granica, [...]” (Jelinek, 2009: 11)
 - *die Ohren aufsperrern* = *načuljiti uši*
 - „Die Schüler sitzen andächtig auf Stühlen und Turnmatten und sperren die Ohren auf.” (Jelinek, 2003: 166) = „Učenici pobožno sede na stolicama i strunjačama i načuljili su uši.” (Jelinek, 2009: 123)
 - *die Zeit totschiagen* = *ubijati vrijeme*⁷
 - „Er schlägt Zeit tot.” (Jelinek, 2003: 254) = „On ubija vreme.” (Jelinek, 2009: 188)
 - *den Bogen überspannen* = *prevršiti mjeru*
 - „Dazu gehört er nicht, und sie überspannte den Bogen.” (Jelinek, 2003: 272) = „On ne spada u njih, a ona je prevršila meru.” (Jelinek, 2009: 201)

⁵ Simbolički zapisi preuzeti iz: Piper i dr., 2005. Tabela skraćénica nalazi se na kraju rada.

⁶ U primerima u kojima je na odgovarajućim mestima vidljiv raspored sintaksičkih elemenata izostavljen je ostatak rečenice, ukoliko to ne remeti prikazivanje frazeologizma u konkretnoj upotrebi.

⁷ Za potrebe rada (rečničko potvrđivanje leksikalizovanosti frazeologizama) korišćeni su i nemačko-srpski i srpskohrvatsko-nemački rečnici, tako da je u nekim primerima zadržana ijekavica. Iako je u radu poreden original sa prevodom, i u tom bi smislu bilo moguće iz rada izostaviti rečničku potvrdu, ona je ipak navođena, jer je u nekim primerima uočljivo da, zapravo, postoji više sličnosti pri samom korišćenju frazeologizama u konkretnom tekstu, nego što je to, eventualno, slučaj prilikom poređenja isključivo rečnički navedenih oblika, i obrnuto.

Iz prikazanog uočljivo je da je direktni objekat u nemačkom jeziku u svim primerima iskazan akuzativom, dok je u srpskom jeziku u prvom primeru iskazan oblikom bespredložkog genitiva (*udela*), a u ostalim primerima oblikom akuzativa (*granicu/uši/vrijeme/mjeru*), sa istim značenjem.

- b) Subj [←NNom] + V = Subj [←NNom] + Except + V
- *Gott weiß = Bog sam zna*
 - „Wo ihre Sparbücher geblieben sind, weiß nur Gott allein, [...]” (Jelinek, 2003: 34) = „Sam Bog zna gde su ostale njihove štedne knjižice, [...]” (Jelinek, 2009: 25)

Iako Mršević-Radović napominje da kod podtipa *glagol + imenica* imenica mora biti u zavisnom padežnom obliku (Mršević-Radović, 1987: 72), prilikom analize zabeležen je primer koji u obama jezicima ima istu strukturu – imenica je upotrebljena u nezavisnom padežnom obliku, tj. u nominativu. S obzirom na to da su ovi frazeologizmi rečnički potvrđeni (Duden, 2002: 290; Otašević, 2012: 67), uvršteni su u analizu. U odnosu na frazeologizam nemačkog jezika, frazeologizam srpskog jezika proširen je eksceptivom *sam*, sa značenjem *jedino*, ali u svakodnevnom govoru moguće je čuti i oblik koji je u potpunosti ekvivalentan frazeologizmu nemačkog jezika – *Bog zna*. Takođe, u nemačkom jeziku često se može čuti ovaj frazeologizam u obliku proširenom eksceptivom – *nur Gott allein*.

3.2. Glagol + imenica u vezanom padežnom obliku

Kada je reč o frazeologizmima strukture *glagol + imenica u vezanom padežnom obliku*, moguće je utvrditi tri podgrupe frazeologizama, sa različitim oblicima distribucije sintaksičkih elemenata.

3.2.1. Glagol + determinativ

- a) VRef + DetCaus [← VOR + NDat] = VRef + DetCaus [← OD + NGen]
- *sich vor Lachen biegen = previjati se od smeha*
 - „Alles biegt sich vor Lachen, [...]” (Jelinek, 2003: 44) = „Svi se previjaju od smeha, [...]” (Jelinek, 2009: 32)

Kauzalni determinator u nemačkom i srpskom jeziku iskazan je različitim predlozima, koji zahtevaju različite padežne oblike; naime, u nemačkom jeziku, predlog *VOR* zahteva dativ, a, u srpskom jeziku, predlog *OD* zahteva genitiv.

Značenje obaju predloga sa padežima koje registruju u ovoj situaciji je isto; dakle, reč je o uzroku koji izaziva određenu radnju koju subjekat vrši na sebi.

- b) DetQual [\leftarrow ZU + NDat + Adv⁸] + V = DetQual [\leftarrow NA + NLoc] + DetPoses [\leftarrow NGen]
- *zum Greifen nah sein = na dohvatu ruke*
 - „[...] der zwar stets zum Greifen nah ist, [...].” (Jelinek, 2003: 125) = „[...] koja je, doduše, uvek na dohvatu ruke, [...].” (Jelinek, 2009: 92)

Odnosno:

- DetQual [\leftarrow IN + NAk] + V = V + DetQual [\leftarrow U + NAk]
- *in Frage kommen = dolaziti u pitanje*
 - „[...], kommt für das Kind nur eins in Frage: die absolute Weltspitze.” (Jelinek, 2003: 28) = „[...], za dete samo jedno dolazi u pitanje: apsolutni vrh sveta.” (Jelinek, 2009: 21)

U prvom primeru u rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika izostavljen je glagol, ali se u konkretnom primeru može primetiti da je glagol neizostavni deo ove sintagme – „[...], koja je, doduše, uvek na dohvatu ruke, [...]” (Jelinek, 2009: 92). Kvalifikativni determinator u nemačkom jeziku izražen je deverbativnom imenicom u dativu, uz predlog *zu*, a u srpskom jeziku deverbativnom imenicom u lokativu sa predlogom *na*, tj. predložko-padežna struktura je u funkciji determinatora. U srpskom jeziku determinativni kvalifikator dopunjen je posesivnim kvalifikatorom iskazanim bespredložkim genitivom, čime se dodatno ukazuje na *lakoću*, *blizinu dostupnosti (nekog ili nečeg)*. Frazeologizam nemačkog jezika pak tu blizinu iskazuje uz pomoć prideva, odnosno, u ovoj funkciji, priloga *nah* (= blizu), pa bi tako doslovni prevod nemačkog frazeologizma bio: „biti nadohvat, blizu”.

U drugom primeru uočava se potpuno podudaranje frazeologizama – u vrsti upotrebljenog determinatora, u padežu kojim je kvalifikativni determinator iskazan i u padežu koji predlozi obaju jezika u ovom slučaju zahtevaju.

- c) DetSpac [\leftarrow VOR + Adj + NDat] + VTranz = VTranz + DetSpac [\leftarrow PRED + ProN + NInstr]
- *vor der eigenen Türe kehren = čistiti pred svojom vratima/pragom*

⁸ Leksema *nah* je pridev (Duden, 2002a: 645); međutim, u radu se primenjuje tradicionalni pristup, gde vrstu reči određuje sintaksička funkcija.

- „Sie denken nicht daran, vor ihrer eigenen Türe zu kehren, [...]” (Jelinek, 2003: 37) = „One i ne pomišljaju na to da počiste pred svojim pragom, [...]” (Jelinek, 2009: 27)

Spacijalni determinator u nemačkom jeziku iskazan je imenicom u dativu, dok je u srpskom jeziku iskazan imenicom u instrumentalu. U obama jezicima frazeološka struktura sadrži obavezni determinator posesivnog tipa, ali on je u nemačkom jeziku iskazan pridevom sa posesivnim značenjem (*eigen = sopstveni*), a u srpskom jeziku prisvojnou pridevskom zamenicom *svoj*.

3.2.2. Glagol + indirektni objekat (+ determinativ)

- a) IObj [← NDat] + LokalMetaf [← AUF + NAK] + V = V + IObj [← NDat] + LokalMetaf [← NA + NAK]
 - *jemandem auf die Nerven gehen = ići nekome na nerve*
 - „[...]”, wenn es einem nicht schon vorher auf die Nerven geht.” (Jelinek, 2003: 138) = „[...]”, ako čoveku ne počne pre toga da ide na nerve.” (Jelinek, 2009: 102)

Metaforični lokalizator u obama jezicima ima prostorno značenje i može se konceptualizovati kao osjetljivo mesto u čoveku, ali u srpskom jeziku blizak je i dekomponovanoj glagolskoj strukturi – *ići nekome na nerve = nervirati nekoga*, a u nemačkom jeziku glagolu *jemanden nerven*.

- b) IObj [← NDat] + DObj [← NAK] + LokalMetaf [← IN + NAK] + V = V + IObj [← NDat] + DObj [← NAK] + LokalMetaf [← U + NAK]
 - *jemandem etwas ins Gesicht schleudern = bacati komu što u lice*
 - „Er schleudert ihr ins Gesicht, daß er noch jung ist.” (Jelinek, 2003: 273) = „On joj baca u lice kako je još mlad.” (Jelinek, 2009: 202)

Frazeologizmi obaju jezika sadrže obavezni metaforični determinator koji implicira cilj, tj. ima prostorno značenje (odredište direktnog objekta). I u originalu i u prevodu direktni objekat iskazan je objekatskom klauzom (*daß er noch jung ist = kako je još mlad*).

- c) IObj [← NDat] + V + (Adj) Subj [← NNom] + DetSpac [← DURCH/IN + NAK] = V + IObj [← NDat] + DetSpac [← KROZ + NAK] // = Adj Subj [← NNom] + V + DetSpac [← S + NGen] = V + IObj [← NDat] + DetSpac [← U + NAK]
- *jemandem schießt etwas durch den Kopf = proletjeti/sevne komu kroz glavu*
 - „Erika schießt eine schwächliche Erinnerung durch den Kopf, [...]” (Jelinek, 2003: 82) = „Eriki kroz glavu proleće slabašno sećanje [...].” (Jelinek, 2009: 61)
 - „Manche Menschen denken nicht vorher, sondern tun, egal was, schießt es der Zuseherin durch den Kopf, [...]” (Jelinek, 2003: 147) = „Neki ljudi ne misle unapred nego rade, svejedno šta, sevne kroz glavu gledateljke [...]” (Jelinek, 2009: 109)
 - *jemandem fliegen gebratene Tauben in den Mund = pečene ševe padaju s neba*
 - „Das Kind soll aber auch nicht den Schluß ziehen, als Musiker flögen einem die gebratenen Tauben in den Mund.” (Jelinek, 2003: 166) = „Ali dete ne treba ni da zaključi kako muzičarima padaju pečene ševe s neba.” (Jelinek, 2009: 123)

Odnosno, frazeologizam iste strukture, ali drugačije sintaksičke linearizacije:

- *etwas ist jemandem in den Schoß gefallen = pasti komu u krilo*
- „Sie staunen darüber, was ihnen unerwartet in den Schoß gefallen ist.” (Jelinek, 2003: 181) = „One se čude tome šta im je neočekivano palo u krilo.” (Jelinek, 2009: 134)

U prvom primeru frazeologizmi imaju potpuno identičnu strukturu, osim što je u nemačkom frazeologizmu upotrebljen i agens u obliku subjekta u nominativu, dok je on u srpskom jeziku u rečničkom obliku izostavljen, ali je u primeru, kako u originalu tako i u prevodu, naveden: „Erika schießt eine schwächliche Erinnerung durch den Kopf [...]” (Jelinek, 2003: 82) = „Eriki kroz glavu proleće slabašno sećanje [...]” (Jelinek, 2010: 61). U drugom primeru za isti frazeologizam u srpskom jeziku umesto indirektnog objekta u prevodu je upotrebljen posesivni determinator iskazan genitivom (*gledateljke*), što bi se moglo

pripisati prevoditeljkinom ličnom osećaju za jezik, a ne određenoj gramatičkoj ili nekoj drugoj zakonitosti.

U drugom primeru u rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika izostavljen je indirektni objekat, dok je njegovo obavezno prisustvo vidljivo u primeru zabeleženom u prevodu: „[...] , kako muzičarima padaju pečene ševe s neba” (Jelinek, 2010: 123). Iako su u nemačkom jeziku u prvom i drugom primeru upotrebljeni različiti predlozi (*durch* = *kroz*; *in* = *u*), specijalni determinator upotrebljen je uz glagole koji označavaju dinamičnost. U srpskom jeziku u prvom primeru specijalni determinator iskazan je akuzativom, dok je u drugom primeru iskazan genitivom. Pri tome, važno je naglasiti da bi, iako je u drugom primeru i u nemačkom i u srpskom jeziku upotrebljen specijalni determinator sa obeležjem direktivnosti, doslovni prevod nemačkog frazeologizma glasio: „nekome uleću pečeni golubovi u usta”; dakle, u nemačkom jeziku iskazano je odredište kretanja, za razliku od srpskog, gde je iskazano polazište, a odredište je izostavljeno.

U trećem primeru frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika iste su strukture, ali u rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika izostavljen je agens, koji je, ponovo, vidljiv u primeru: „One se čude tome šta im je neočekivano palo u krilo” (Jelinek, 2010: 134).

3.2.3. Glagol + direktni objekat (+ determinativ)

- a) DetSoc [← MIT + NDat] + DObj [← NAK] + VTranz = VTranz + DObj [← NAK] + DetSoc [← SA + NInstr]
- *mit etwas Schritt halten* = *održati korak s kim, čim*
 - „Nie können sie so Schritt halten mit schnellebiger Zeit.” (Jelinek, 2003: 50) = „Tako nikada neće održati korak sa hitrim vremenom.” (Jelinek, 2009: 37)

Socijativni determinativ u nemačkom jeziku iskazan je imenicom u dativu s predlogom *mit* (= *sa*), a u srpskom jeziku instrumentalom s predlogom *sa*.

- b) DObj [← NAK] + DetCaus [← VOR + Adj + NDat] + Neg + V = Neg + V + DObj [← NAK] + DetCaus [← OD + NGen]
- *den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen* = *ne vidjeti šumu od drveća*
 - „Sie sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht.” (Jelinek, 2003: 110) = „Ona ne vidi šumu od silnog drveća.” (Jelinek, 2009: 81)

Kauzalni determinator u nemačkom jeziku iskazan je predlogom *VOR* sa pridevom (*lauter* = *mnogo, puno*) i imenicom u dativu, dok je u srpskom jeziku iskazan predlogom *OD* sa imenicom u genitivu.

- c) DObj [← NAK] + LokalMetaf [← AUS + NDat] + V = V + DObj [← NAK] + LokalMetaf [← IZ + NGen]
- *jemanden aus dem Takt bringen* = *izvesti koga iz takta*
 - „Sie bringt ihre Haut aus dem Takt.“ (Jelinek, 2003: 253) = „Ona izvodi svoju kožu iz takta.“ (Jelinek, 2009: 187)

Metaforični lokalizator u nemačkom jeziku iskazan je dativom, dok je u srpskom jeziku iskazan genitivom. Međutim, određivanje ovog lokalizatora kao metaforičnog nije u potpunosti jednoznačno. *Takt* se u obama jezicima može posmatrati kao metafora za rutinu, skladnost, te je stoga ovde određen kao metaforični lokalizator, iako je na granici kvalifikativnog determinatora, ali ga je ipak nemoguće opisati, npr. pridevom *taktlos* (werden) = (postati) *netaktičan*.

- d) DObj [← NAK] + DetSpac [← IN + NAK] + V = V + DObj [← NAK]
- *die Hände in den Schoß legen* = *sklopiti ruke*
 - „Die Großmutter lobt, daß die alte Nachbarin endlich Muße hat, die Hände in den Schoß zu legen [...]“ (Jelinek, 2003: 39) = „Baka hvali to što stara susedka konačno ima slobodnog vremena da sklopi ruke u krilu [...]“ (Jelinek, 2009: 29)

Frazeologizam nemačkog jezika širi je od frazeologizma srpskog jezika za spacijalni determinator, koji u doslovnom prevodu glasi: „u krilo“. Rečnički, ovakav oblik, dakle: „sklopiti ruke u krilo“, nije potvrđen, ali u svakodnevnom govoru moguće je čuti i taj oblik, pri čemu je primetno i da je spacijalni determinator u srpskom jeziku iskazan akuzativom sa predlogom *U* i da ima značenje odredišta radnje. U prevodu je zabeležen izmenjeni oblik, koji glasi: „[...] da *sklopi ruke u krilu* [...]“ (Jelinek, 2009: 29). Dakle, prevoditeljka u ovom slučaju koristi predložko-padežnu konstrukciju u funkciji determinatora, ali predlog *U* upotrebljen je sa lokativom *i*, za razliku od pomenutog oblika *i* od originalno upotrebljenog frazeologizma „[...] die Hände in den Schoß zu legen“ (Jelinek, 2003: 39), ne implicira odredište gde se sklopljene ruke drže (sklopiti ruke i staviti ih u krilo), već gde se one sklapaju (sklapati ruke u krilo).

- e) VRef + DObj [← NAK] + DetSpac [← AUS + NDat] = VTranz + DObj [← NAK] + DetSpac [← IZ + NGen]

- *sich etwas aus dem Kopf schlagen* = *izbiti koga, što iz glave*
- „Die Idee, diese Frau zu benützen oder zu beschützen, schlägt der Mann sich aus dem Kopf.” (Jelinek, 2003: 48) = „Ideju da ovu ženu iskoristi ili zaštiti muškarac sebi izbija iz glave.” (Jelinek, 2009: 36)
- „[...] , der Mann, von dem man annahm, die Tochter habe sich ihn aus dem Kopf geschlagen.” (Jelinek, 2003: 213) = „[...] , taj muškarac za koga se pretpostavljalo da ga je ćerka sebi izbila iz glave.” (Jelinek, 2009: 158)

Osim razlike u padežu kojim je iskazan specijalni determinator (u nemačkom dativ, u srpskom genitiv), razlika u rečničkim oblicima frazeologizama javlja se i u glagolu. U nemačkom jeziku glagol *sich etwas schlagen* upotrebljen je refleksivno, ali ga je, isto tako, moguće u frazeološkom obliku upotrebiti i tranzitivno, pri čemu se tada umesto povratne zamenice *sich* upotrebljava indirektni objekat u dativu (*jemandem etwas aus dem Kopf schlagen*). U srpskom jeziku isto je tako moguće ovaj frazeologizam, tj. glagol frazeologizma, upotrebiti i sa indirektnim objektom u dativu (*izbiti nekome nešto iz glave*), ali i refleksivno, sa povratnom zamenicom u dativu, što je i u samom prevodu očigledno u primerima: „Ideju [...] muškarac sebi izbija iz glave” (Jelinek, 2010: 36) / „[...] da ga je ćerka sebi izbila iz glave” (Jelinek, 2010: 158).

f) DObj [← NAK] + Adv⁹ + DetSpac [← IN + NDat] + VTranz = VTranz + DObj [← NAK] + DetSpac [← U + NLok]

- *die Zügel fest in der Hand halten* = *držati uzde u rukama*
- „[...] , selbst wenn sie auf ihn herabblickt, wobei sie die Zügel fest in der Hand behält.” (Jelinek, 2003: 34) = „[...] , čak i kada ga gleda sa visine, pri čemu čvrsto drži uzde u ruci.” (Jelinek, 2009: 25)

Osim pojačavanja značenja nemačkog frazeologizma upotrebom prideva, odnosno priloga *fest* = *čvrsto* (što je i u srpskom govornom jeziku prisutno), razlika

⁹ Kao i u primeru 3.2.1.b., i ovde je neophodno naglasiti da se *fest* uglavnom posmatra kao pridev (Duden, 2002a: 361), ali s obzirom na to da je, kako je već istaknuto, primenjen tradicionalni model, te je vrsta reči određena prema sintaksičkoj funkciji, u ovom slučaju *fest* se posmatra kao prilog. U srpskom jeziku kasnije navedeno *čvrsto* Rečnik srpskoga jezika Matice srpske određuje kao prilog (2011: 1476).

je u padežu iskazivanja spacijalnog determinatora – u nemačkom jeziku iskazuje se dativom, a u srpskom lokativom.

- g) DObj [← NAK] + DetSpac [← AUF + NAK] + V = V + DObj [← NAK] + DetSpac [← NA + NAK]
- *etwas aufs Spiel setzen* = staviti što na kocku
 - „Nie setzten Sie sich aufs Spiel!” (Jelinek, 2003: 189) = „Nikada ne stavlajte samog sebe na kocku!” (Jelinek, 2009: 140)

Frazeologizmi nemačkog i srpskog jezika identične su strukture, dakle, leksički glagol je tranzitivan i zahteva dopunu u vidu direktnog objekta, ali i adverbijala, tj. spacijalnog determinatora, iskazanog predloškim akuzativom.

3.3. Frazne lekseme

Dok Mršević-Radović u svom analiziranom korpusu kao jednu od vrsta komponentnih frazeologizama izdvaja frazeologizme sa strukturom *glagol + imenička sintagma*, u korpusu ekscerpiranom iz romana *Die Klavierspielerin* i prevoda *Pijanistkinja* zabeleženi su i frazeologizmi koji sadrže sintagmu (i to ne isključivo imeničku), ali ne i glagol. Pomenuta autorka, dalje, razlikuje „[...] (a) frazeologizme kod kojih su članovi imeničke komponente u naporednom odnosu (*obećavati brda i doline*) i (b) frazeologizme kod kojih su članovi imeničke komponente u zavisnom odnosu (*izbiti (koga) na mrtvo ime*)” (Mršević-Radović, 1987: 80). S obzirom na to da su u analiziranom korpusu zabeleženi i frazeologizmi koji ne sadrže glagol, te da je u fokusu rada sintaksička struktura frazeologizama, a ne odnos komponenti unutar sintagme frazeologizma, na ovom mestu grupisanje frazeologizama izmenjeno je u odnosu na način na koji to čini pomenuta autorka, te je upotrebljen model Tvrtka Prčića i sledeći frazeologizmi posmatrani su kao frazne lekseme. Prema Prčiću, frazne lekseme su „hibridne leksičke jedinice – formalno realizovane kao sintagme, koje se, pri tome, u pogledu funkcije, sadržine i upotrebe ponašaju kao lekseme [...]. Frazne lekseme, slično ostalim leksemama, nastupaju kao ime nekog segmenta vanjezičke stvarnosti – za razliku od ostalih leksema, takvo ime može da sadrži manje ili više izražene elemente opisa” (2008: 162). Ovaj autor, prema strukturi relevantnih sintagmi, razlikuje bezglagolske i glagolske frazne lekseme. Dok se kod bezglagolskih fraznih leksema već na prvi pogled uočava razlika u odnosu na način analize Dragane Mršević-Radović, kod glagolskih fraznih leksema trebalo bi napomenuti prema kom se kriterijumu one izdvajaju od ostalih glagolsko-imeničkih frazeoloških sintagmi. Iako stabilnost odlikuje i prethodno analizirane glagolsko-imeničke sintagme (poput *jemandem fliegen*

gebratene Tauben in den Mund = pečene ševe padaju sa neba), frazne lekseme odlikuju se time što je, kako je i sam autor naglasio, njihova struktura *glagol + sintagma*, pri čemu je sintagmatski deo u funkciji adverbijala ili objekta, dok je u analiziranom korpusu zabeležen i primer sa drugačijom funkcijom.

3.3.1. Bezglagolske frazne lekseme

Bezglagolske frazne lekseme mogu biti realizovane u imeničkim, pridevskim, priloškim i predloškim sintagmama, gde u rečenici vrše uobičajene funkcije leksema (Prčić, 2008: 162). U analiziranom korpusu zabeležena su tri takva frazeologizma, i to:

a) Bezglagolska frazna leksema u obliku priloške sintagme:

- *dann und wann = tu i tamo*
- „[...] und da kann es nicht ausbleiben, daß er dann und wann mit den Wünschen seiner Partnerin kollidiert.” (Jelinek, 2003: 143) = „[...] a onda ne može izostati to da se tu i tamo sukobi sa željama svoje partnerke.” (Jelinek, 2009: 106)
- *hie und da = tu i tamo*
- „Der Mann arbeitet hie und da am Fleisch der Frau, [...].” (Jelinek, 2003: 103) = „Muškarac tu i tamo radi na ženinom mesu [...].” (Jelinek, 2009: 77)

U obama primerima bezglagolske frazne lekseme nemačkog jezika iskazuju povremenost neke radnje, dok u srpskom jeziku bezglagolska frazna leksema sastavljena od zameničkih priloga, od kojih jedan pokazuje govornika (*tu*), a drugi udaljenost od govornika, a blizinu sagovorniku (*tamo*), na prvi pogled ima prostorno značenje, ali u konkretnim primerima ima temporalno značenje.

b) Bezglagolska frazna leksema u obliku predloške sintagme:

- *an Ort und Stelle = na licu mjesta*
- „Das Papier kann nicht weit fort, es verrottet an Ort und Stelle” (Jelinek, 2003: 41) = „Papir ne može daleko, on truli na licu mesta.” (Jelinek, 2009: 30)

Frazeologizam nemačkog jezika ima strukturu PrepNDat, dok frazeologizam srpskog jezika ima strukturu PrepNLok + DetPoses [← NGen]. U nemačkom jeziku imenice *Ort* i *Stelle* imaju isto značenje, i to *mesto*, čime se samo pojačava značenje. U srpskom jeziku nije zabeleženo objašnjenje za poreklo frazeologizma *na licu mesta*, ali ako se on dovede u vezu sa ranije analiziranim *baciti nekome nešto u lice*,

može se shvatiti da se i ovde *lice* razume kao sastavni deo nečega, tj. kao pojačivač lekseme *mesto*.

3.3.2. Glagolske frazne lekseme

U analiziranom korpusu zabeleženo je sedam primera frazeologizama nemačkog jezika koji imaju strukturu glagolske frazne lekseme. One su realizovane glagolskim sintagmama i osim „samog leksičkog glagola mogu biti proširene dopunom, u vidu najmanje jednog objekta i/ili adverbijala” (Prčić, 2008: 163). U analiziranom korpusu, osim navedenih, zabeležen je još jedan način realizacije (poslednji naveden).

a) Glagolska frazna leksema strukture *leksički glagol + objekat*

U ovoj podgrupi zabeležena su tri primera koja se, prema sličnosti u strukturi nemačkih frazeologizama, tj. prema strukturi direktnog objekta, mogu svrstati u dve grupe:

- DObj [← N_{Ak} + DetSpac [← IN + N_{Dat}] / DetQual [← IN + N_{Dat}]] + V = V + DObj [← N_{Ak} + DetSpac [← U + N_{Lok}] / DetQual [← U + N_{Lok}]]
 - *Augen im Kopf haben* = *imati oči u glavi*
 - „Doch bei seiner Lehrerin sieht er ganz genau, er hat ja Augen im Kopf, [...]” (Jelinek, 2003: 195) = „Ali na svojoj nastavnici sasvim tačno vidi, pa ima on oči u glavi, [...]” (Jelinek, 2009: 144)
 - *die Katze im Sack kaufen* = *kupiti mačku u džaku*
 - „Er braucht nicht die Katze im Sack zu kaufen.” (Jelinek, 2003: 42) = „Ne mora da kupuje mačku u džaku.” (Jelinek, 2009: 31)

Direktni objekti i u nemačkom i u srpskom jeziku, iako sadrže isti predlog, imaju različite funkcije: u prvom primeru prostornu (*im Kopf = u glavi*), u drugom primeru kvalifikativnu (*im Sack = u džaku*). Iako se na prvi pogled može učiniti da je i u drugom primeru (*die Katze im Sack kaufen = kupiti mačku u džaku*) reč o specijalnom determinatoru, određivanje determinatora kao kvalifikativnog postaje jasnije ako se u obzir uzme u romanu navedeni izmenjeni frazeologizam *die Katze im Kleid kaufen* (Jelinek, 2003: 57) = *kupiti mačku u haljini* (Jelinek, 2009: 42). Dakle, reč nije o prostoru gde se mačka kupuje, već o njenoj osobini, tj. o tome kako je odevena ili „upakovana”, tako da je determinator usmeren na osobinu direktnog objekta.

- DObj [\leftarrow N_{Ak} + DetPoses [\leftarrow N_{Gen}]] + V = V + DetQual [\leftarrow N_{Instr} + O_{DetN_{Gen}}]
 - o *den Schlaf des Gerechten schlafen* = *spavati snom pravednika*
 - o „Erika Kohut schläft einen unruhigen Schlaf des Gerechten neben ihrer Mutter, [...]” (Jelinek, 2003: 265) = „Erika Kohut spava nemirnim snom pravednika pored svoje majke, [...]” (Jelinek, 2009: 196)

Direktni objekat nemačkog frazeologizma, koji sadrži posesivni determinator iskazan bespredložkim genitivom, odgovara srpskom kvalifikativnom determinatoru u instrumentalu, sa obaveznim determinatorom u genitivu (*snom pravednika*).

- b) Glagolska frazna leksema strukture *leksički glagol + adverbijal*

U ovoj podgrupi frazeologizama zabeležen je primer sledeće strukture:

- DetQual [\leftarrow N_{Ak} + IN + N_{Dat}] + V = V + DetQual [\leftarrow N_{Ak} + POD + N_{Ak}]
 - o *Hand in Hand gehen* = *ići ruku pod ruku*
 - o „Bei Bethoven ist das nicht der Fall, denn da gehen beide Hand in Hand; [...]” (Jelinek, 2003: 153) = „Kod Betovena to nije slučaj, jer tu oboje idu ruku pod ruku; [...]” (Jelinek, 2009: 113)

U frazeologizmu nemačkog jezika adverbijal, tj. kvalifikativni determinator, iskazan je konstrukcijom *bespredložki akuzativ + predložki dativ*, dok je u srpskom jeziku kvalifikativni determinator iskazan dvostrukim akuzativom, gde je prvi bespredložki, a drugi predložki.

- c) Glagolska frazna leksema strukture *leksički glagol + objekat + adverbijal*

U ovoj podgrupi zabeležen je frazeologizam sledeće strukture:

- IObj [\leftarrow N_{Dat}] + Lex [\leftarrow IN + N_{Ak}] + V = V + Lex [\leftarrow U + N_{Ak}]
 - o *jemandem in Fleisch und Blut übergehen* = *prijeći u krv*
 - o „Doch das ist ihr dermaßen in Fleisch und Blut übergegangen, daß sie es nicht mehr bemerkt.” (Jelinek, 2003: 201) = „Ali to joj je toliko prešlo u krv da više i ne primećuje.” (Jelinek, 2009: 149)

U obama jezicima leksičko jezgro bi se moglo posmatrati kao odredište, dakle, kao specijalni determinator. Frazeologizam nemačkog jezika sadrži frazeološku sintagmu *in Fleisch und Blut*, imeničku sintagmu koja u doslovnom prevodu znači *u meso i krv*. U rečničkom obliku frazeologizma srpskog jezika izostavljen je, ponovo, indirektni objekat, koji je očigledan u prevodu i koji je iskazan bespredložkim dativom: „Ali joj je toliko prešlo u krv [...]” (Jelinek, 2009: 149).

d) Glagolska frazna leksema strukture *leksički kopulativni glagol + predikatski nominativ*

U ovoj podgrupi frazeologizama zabeležena su dva primera identične strukture:

- Lex [← NNom] + VCop = VCop + Lex [← NNom]
 - *ein offenes Buch sein = biti otvorena knjiga*
 - „Das ist der Mensch in seinem Widerspruch. Wie ein offenes Buch.” (Jelinek, 2003: 183) = „To je čovek u svoj svojoj protivurečnosti. Kao otvorena knjiga.” (Jelinek, 2009: 136)
 - *ein unbeschriebenes Blatt sein = biti neispisan list*
 - „Ein unbeschriebenes Blatt ist er bisher gewesen, das auf die Schwärze eines ihm unbekanntem Druckers wartete, [...]” (Jelinek, 2003: 240) = „Do sada je bio neispisan list koji je čekao na crnilo nekog njemu nepoznatog štampača, [...]” (Jelinek, 2009: 177)

U obama primerima, i u jednom i u drugom jeziku, leksičko jezgro zapravo je predikatski nominativ, pri čemu je imenica u nominativu u obama jezicima proširena atributom (*offenes = otvorena; unbeschriebenes = neispisan*). U prvom primeru, koji je zabeležen u originalu teksta, a potom i u prevodu, iz frazeologizma je izostavljen glagol, jer je zapravo reč o eliptičnoj rečenici (što je karakteristično za stil autorke romana).

4. ZAKLJUČAK

U radu su kontrastivnom metodom analizirani frazeologizmi zabeleženi u romanu Elfride Jelinek *Die Klavierspielerin*, na nemačkom jeziku, i u prevodu *Pijanistkinja*, na srpskom jeziku. Frazeologizmi su, primenom načina analize Dragane Mršević-Radović, posmatrani sa stanovišta njihovih sintaksičkih karakteristika, pri čemu se za ovaj korpus pokazalo neophodnim da se način analize proširi ili izmeni. Pre svega, s obzirom na to da je fokus rada na sintaksičkim

osobnostima frazeologizama, oni nisu posmatrani kao komponentni i globalni. Prilikom analiziranja frazeologizama najpre se pokazalo da u obama jezicima postoje primeri poput *Gott weiß – sam Bog zna*, dakle, gde je imenica upotrebljena u nezavisnom padežnom obliku, što izlazi iz okvira analize Dragane Mršević-Radović. Takođe, zabeleženo je više frazeologizama koji odgovaraju terminu *frazne lekseme* Tvrtka Prčića, i to i bezglagolske i glagolske frazne lekseme, različitih strukturnih varijanata. Bez obzira na to da li se frazeologizmi analiziraju prema (izmenjenom) načinu Dragane Mršević-Radović ili kao frazne lekseme Tvrtka Prčića, utvrđen je visok stepen sličnosti, pre svega u distribuciji sintagmatskih, odnosno rečničnih elemenata (za šta je ponekad bilo neophodno posmatrati frazeologizam zabeležen u originalu i prevodu, a ne samo rečnički oblik frazeologizma), dok se razlike očituju pre svega u padežima kojima su iskazani determinatori ili lokalna metafora, što se može pripisati upotrebljenom predlogu i razlikama u padežnim sistemima obaju jezika. Takođe, pokazalo se da je prilikom određivanja sintagmatskih elemenata nekad neophodno posmatrati leksički nivo ili parafrazirati neke frazeologizme, kako bi se elementi jednoznačno mogli odrediti. Na kraju, istraživanje i sprovedena analiza pokazali su da je moguće posmatrati i frazeologizme nemačkog jezika kao frazeološke glagolsko-imeničke (i druge) sintagme na način na koji su to učinili Mršević-Radović i Prčić, analizirajući frazeologizme srpskog jezika.

5. TABELA SKRAĆENICA (PREUZETO IZ: PIPER I DR., 2005: 1162–1164):

- Adj – pridev (adjektiv)
- Adv – prilog (adverb)
- DetCaus – determinator kauzalni (uzročni)
- DetPoses – determinator posesivni
- DetSoc – determinator socijativni
- DetSpac – determinator spacijalni (prostorni)
- DetQual – determinator kvalifikativni
- DObj – direktni objekat
- Except – eksceptiv
- IObj – indirektni objekat
- Lex – semantičko (leksičko) jezgro
- NAk – imenica u akuzativu
- NDat – imenica u dativu
- Neg – negacija
- NGen – imenica u genitivu

- NInstr – imenica u instrumentalu
- NLok – imenica u lokativu
- NNom – imenica u nominativu
- ODet NPadež – padež s obaveznim determinatorom
- Prep NPadež – padež s predlogom
- ProN – zamenica (pronomen)
- Subj – subjekat
- V – glagol punoznačni / predikacija
- VRef – glagol povratni (refleksivni)
- VTranz – glagol prelazni (tranzitivni)
- [← X] – realizuje se u formi X

Mirjana Zarifović Grković

SYNTACTIC ANALYSIS OF IDIOMS IN THE NOVEL *DIE KLAVIERSPIELERIN* AND
THEIR TRANSLATION TO SERBIAN

Summary

This paper deals with idioms in German and Serbian as they are used in Elfriede Jelinek's novel *Die Klavierspielerin* and in the *Pijanistkinja*, its translation into Serbian. It points out the syntactic characteristics, similarities, and differences between German and Serbian idioms, which are examined through a model of contrastive analysis created by Dragana Mršević-Radović. This model had to be extended for these corpora with a model of phrasal lexemes created by Tvrtko Prčić. Although Mršević-Radović considers idioms to be syntagma constructed of a verb and a noun, the corpora in both languages contain examples of idioms constructed of just two adverbs. The distribution of elements in both languages is very similar, and most differences are in grammatical case, which can be explained by the nature of the two languages. The analysis showed that in some cases it is not possible to examine the syntactic level of idioms without considering their semantic level.

Key words: syntactic analysis, syntagma, idioms, contrastive analysis, phrasal lexemes, German, Serbian.

LITERATURA

Primarni korpus

Jelinek, E. (2003). *Die Klavierspielerin*. Hamburg: Rowolth Taschenbuch Verlag.

Jelinek, E. (2009). *Pijanistkinja*. Beograd: Paideia.

Izvori

Duden. (2002). *Duden 10. Das Bedeutungswörterbuch*. 3, neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim et al.: Dudenverlag.

Duden. (2002). *Duden 11. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. 2, neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. Mannheim et al.: Dudenverlag.

Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrazović, P., Primorac, R. (1964–65). Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta*. Sveska 8. Novi Sad: Filozofski fakultet. 283–303.

Mrazović, P., Primorac, R. (1991). *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik: nemački idiomatski izrazi sa srpskohrvatskim ekvivalentima*. Beograd: Naučna knjiga.

Mršević-Radović, D. (1987). *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet. [objavljeno ćirilicom].

Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej. [objavljeno ćirilicom].

Piper, P., Antić, I., Ružić, V., Tanasić, S., Popović, Lj. & Tošović, B. (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU: Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska. [objavljeno ćirilicom].

Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Drugo, dopunjeno izdanje. Novi Sad: Zmaj.

Vujanić, M., Gortan-Premk, D., Dešić, M., Dragičević, R., Nikolić, M., Nogo, Lj. ... Fekete, E. (2011). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. [objavljeno ćirilicom].